

УДК 338.4+ 661.1:615.4

Назаров Д.С.

аспірант кафедри світового господарства
та міжнародної економічної інтеграції

Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ВИРОБНИЧО-ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ХІМІЧНОЇ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЮ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті розглянуто сучасні тенденції розвитку фармацевтичного ринку України, проаналізовано його структуру, а також динаміку зростання обсягів аптечних продажів. Наголошено на високому ступені імпортозалежності фармацевтичної галузі. Запропоновано механізми зменшення залежності вітчизняного ринку фармацевтичної продукції від імпортних поставок.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, імпортозалежність, лікарські засоби, виробни медичного призначення, препарати-генерики.

Назаров Д.С. ПРОИЗВОДСТВЕННО-ЭКСПОРТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ И ПОТРЕБНОСТИ ВНУТРЕННЕГО РЫНКА В ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ ПРОДУКЦИИ КАК ВАЖНЫЙ КОМПОНЕНТ ИНТЕНСИФИКАЦИИ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ХИМИЧЕСКОЙ И СВЯЗАННЫХ С НЕЙ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

В статье рассмотрены современные тенденции развития фармацевтического рынка Украины, проанализирована его структура, а также динамика роста объемов аптечных продаж. Отмечена высокая степень импортозависимости фармацевтической отрасли. Предложены механизмы уменьшения зависимости отечественного рынка фармацевтической продукции от импортных поставок.

Ключевые слова: фармацевтический рынок, импортозависимость, лекарственные средства, изделия медицинского назначения, препараты-генерики.

Nazarov D.S. PRODUCTION AND EXPORT POTENTIAL AND NEEDS OF INTERNAL MARKET IN PHARMACEUTICAL PRODUCTS AS AN IMPORTANT INTENSIFICATION COMPONENT OF DOMESTIC CHEMICAL OR ALLIED INDUSTRIES DEVELOPMENT

The article deals with current trends in Ukraine's pharmaceutical market, analyzes its structure and dynamics of growth in pharmaceutical sales. Stressed the pharmaceutical industry's high degree of dependence on imports. Proposed mechanisms to reduce the dependence of pharmaceuticals domestic market on imports.

Keywords: pharmaceutical market, dependence on imports, pharmaceuticals, medical products, generic preparations.

Постановка проблеми. Нині фармацевтичне виробництво як у світі, так і в Україні є безумовним лідером серед інших високотехнологічних галузей, пов'язаних з хімічною промисловістю (в т. ч. за показником створення валової доданої вартості на одну зайняту особу). При цьому значна частка препаратів вітчизняного виробництва є фармацевтично-альтернативними лікарськими засобами імпортним (так звані «препарати-генерики»), тобто виробництво оригінальних лікарських засобів та медичних препаратів в Україні залишається недостатньо розвиненим. В той же час потреби в оригінальних лікарських засобах забезпечуються також за рахунок ввезення лікарських засобів і медичних препаратів зарубіжного виробництва. При цьому частка фармацевтичних виробів в структурі імпорту продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості протягом останніх трьох років посідає за обсягами друге місце і складає в середньому 20-25%.

У зв'язку з цим все більшої актуальності набувають питання інтенсифікації розвитку вітчизняних фармацевтичних підприємств шляхом реалізації виваженої та дієвої політики держави щодо підтримки виробництва конкурентоздатної продукції з огляду на забезпечення населення України високоякісними лікарськими засобами та медичними препаратами.

Метою статті є визначення тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України та обґрунтування необхідності підвищення присутності на ньому продукції вітчизняних фармвиробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми розвитку фармацевтичного ринку присвячені наукові праці вітчизняних науковців О. І. Жилінської [3], М. Я. Головенко [5], Д.В. Кара-

мишева та інших вчених. В їх публікаціях висвітлено сучасний стан фармацевтичної промисловості України та вітчизняного ринку лікарських засобів і медичних препаратів, однак чимало питань стосовно напрямків його розвитку залишаються недостатньо дослідженими і потребують поглибленого вивчення.

Постановка завдання. Основними завданнями дослідження є:

- аналіз стану вітчизняного фармацевтичного ринку за обсягами аптечних продажів та динаміки його розвитку;
- виявлення проблем конкурентоздатності продукції українських фармвиробників;
- обґрунтування напрямів забезпечення зростання частки фармацевтичної продукції вітчизняного виробництва на ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український фармацевтичний ринок, який є другим за обсягами серед країн СНД після Росії, включає в себе виробництво лікарських засобів та виробів медичного призначення, оптовий і роздрібний продаж продукції через аптечні мережі, спеціалізоване зберігання, а також дистрибуцію. Він складається з госпітального сегменту (де продаж лікарських препаратів здійснюється через лікувально-профілактичні установи нашої країни) й роздрібних торговельних підприємств, які представлені в основному аптечними мережами.

Слід зазначити, що протягом останніх чотирьох років намітилася тенденція до скорочення госпітального сегменту в структурі фармацевтичного ринку України – за результатами 2011 року його частка на ринку склала 14% [3, с. 256], а за підсумками 2012 року – близько 10% як в грошовому, так і в натуральному вираженні (табл. 1 і табл. 2).

Таблиця 1

Роздрібний продаж різних категорій товарів «аптечного кошика» в грошовому виразі за 2009-2012 роки

Категорія	Показник	Роки			
		2009	2010	2011	2012
Лікувальні засоби	обсяг аптечних продажів, млн. грн.	16726,7	19689	23038	27054
	приріст, %	27,5	17,7	17,0	17,4
	частка категорії в «аптечному кошику», %	82,3	83,9	84,7	85,1
Вироби медичного призначення	обсяг аптечних продажів, млн. грн.	1917	1966	2240	2535
	приріст, %	27,5	2,9	14,0	13,2
	частка категорії в «аптечному кошику», %	9,4	8,4	8,2	8,0
Косметичні засоби	обсяг аптечних продажів, млн. грн.	1080,4	1161	1161	1310
	приріст, %	11,8	6,8	0	12,8
	частка категорії в «аптечному кошику», %	5,3	4,9	4,3	4,1
Дієтичні добавки	обсяг аптечних продажів, млн. грн.	607,7	652	751	893
	приріст, %	13,7	11,6	15,1	18,9
	частка категорії в «аптечному кошику», %	3	2,8	2,8	2,8
Ринок в цілому	обсяг аптечних продажів, млн. грн.	20331,8	23468	27190	31793
	приріст, %	26,1	15,6	15,9	16,9

*Складено автором за даними [1; 2]

Таблиця 2

Роздрібний продаж категорій товарів «аптечного кошика» в натуральному виразі за 2009-2012 рр.

Категорія	Показник	Роки			
		2009	2010	2011	2012
Лікувальні засоби	обсяг аптечних продажів, млн. упаковок	1089,7	1186,5	1201	1267
	приріст, %	-8,2	8,9	1,3	5,5
	частка категорії в «аптечному кошику», %	61,5	63,3	64,0	64,6
Вироби медичного призначення	обсяг аптечних продажів, млн. упаковок	594	598	584	595
	приріст, %	-11,4	0,7	-2,2	1,8
	частка категорії в «аптечному кошику», %	33,5	31,9	31,2	30,3
Косметичні засоби	обсяг аптечних продажів, млн. упаковок	55,8	56,7	54,3	56,4
	приріст, %	-10,2	0,3	-4,2	3,9
	частка категорії в «аптечному кошику», %	3,1	3,0	2,9	2,9
Дієтичні добавки	обсяг аптечних продажів, млн. упаковок	33,5	33,7	35,8	42,4
	приріст, %	0,2	8,4	6,1	18,5
	частка категорії в «аптечному кошику», %	1,9	1,8	1,9	2,2
Ринок в цілому	обсяг аптечних продажів, млн. упаковок	1772,8	1874	1876	1961
	приріст, %	-9,2	5,9	0,1	4,5

*Складено автором за даними [1; 2]

За період з 2009 по 2012 рік в аптечних мережах стабільно збільшувалися обсяги продажу лікарських засобів і виробів медичного призначення (далі – ВМП) у вартісному виразі, що підтверджується даними таблиці 1. Так, протягом 2009-2012 рр. на 62% зріс обсяг реалізації лікувальних засобів і на 32,2% збільшились продажі ВМП. Необхідно також констатувати збільшення обсягів фармацевтичного ринку (в грошовому еквіваленті) в цілому – з 2009 року по 2012 р. ринок зріс на 56,4%.

Оцінюючи вітчизняний ринок лікарських засобів та медичних препаратів в натуральному та вартісному вираженні, доцільно зазначити, що швидкі темпи його приросту у грошовому еквіваленті обумовлені, насамперед, зростанням цін. Тому коректніше буде навести статистику у натуральних показниках (табл. 2) – це показники «продажів в упаковках» (за умови, що дозування фармацевтичної продукції при фасуванні в упаковки залишалось незмінним протягом аналізованого періоду).

Як засвідчують дані таблиці 2, протягом 2009-2012 рр. обсяги продажу лікувальних засобів (в натуральному вираженні) зросли на 16,2%, а продажі у грошовому еквіваленті збільшились на 62%, що свідчить про зростання цін на лікувальні засоби про-

тягом вказаного періоду. І якщо у 2009 році середня вартість одної умовної упаковки лікарських засобів становила 15,3 грн., а у 2010 році складала 16,6 грн., то вже у 2011 р. ціна її зросла до 19,2 грн. (збільшилася на 16%), а в 2012 році цей показник сягав позначки 21,4 грн. (зростання на 11,5% порівняно з попереднім роком).

Подібним чином протягом вказаного періоду відбувалися зміни обсягів реалізації ВМП – продажі протягом 2009-2012 рр. в натуральному вираженні зросли на 0,01%, а в грошовому зросли на 32,2%. При цьому середня вартість умовної упаковки ВМП у 2009-2010 рр. складала 3,2 грн., то у 2011 р. її ціна зросла до 3,8 грн. (на 15%), а в 2012 році становила 4,3 грн. (її вартість збільшилася на 26%).

Отже, порівняння темпів приросту фармацевтичного ринку в натуральному вираженні та в грошовому еквіваленті за період 2009-2012 рр. вказує на зростання середньої ціни упаковки лікувальних засобів і ВМП (за умови, що дозування діючих лікувальних речовин при розміщенні їх в споживчу тару або пакувальний матеріал залишалось незмінним). При цьому слід зазначити, що частка цих двох категорій перевищувала 90% в структурі «аптечного кошика» протягом аналізованого періоду.

Серед основних тенденцій розвитку фармацевтичного ринку України необхідно відмітити збільшення українськими підприємствами частки в структурі виробництва препаратів, які відносяться до групи продукції з більшою доданою вартістю, у т. ч. препаратів-генериків (їхня частка на вітчизняному ринку лікарських засобів та медичних препаратів становить понад 70%, тоді як у США – 12%, Японії – 30%, Німеччині – 35%, Франції – 50%) [4, с. 23].

Слід зазначити, що загальносвітова тенденція зростання обсягів продажів генериків справила позитивний вплив на діяльність вітчизняних фармацевтичних підприємств, які вдало освоїли їх виробництво. Це дало їм змогу розширити свій асортимент більш дорогою продукцією, що користується попитом, водночас поступово зменшуючи випуск препаратів низької цінової категорії. На даний час українські фармацевтичні підприємства успішно розвивають випуск генериків, що застосовуються при лікуванні респіраторних захворювань, покращують метаболізм, впливають на травну, серцево-судинну та нервову системи. За якістю вони не гірші імпортованих лікувальних засобів, хоча коштують дешевше.

Проте орієнтація національних виробників тільки на ринок генериків в Україні не дає змогу вести мову про розробку «проривних інновацій» у фармацевтичній галузі України, які залишаються єдиною можливістю для освоєння ринків розвинених країн. За підрахунками вітчизняних економістів [5, с. 64], для розроблення інноваційних медикаментів у сегменті «first-in-class» потрібні близько 800 млн. доларів і термін 10-14 років.

Основною проблемою розвитку вітчизняного фармацевтичного ринку фахівці [6, с. 109] вважають невпевненість споживачів та лікарів в ефективності лікувальних засобів (далі – ЛЗ) вітчизняного виробництва. Крім того, слід мати на увазі, що, як цілком слушно засвідчують дані деяких досліджень [7], розвитку фармацевтичної промисловості України перешкоджають численні проблеми, такі як:

- недостатній рівень науково-технічного забезпечення розвитку фармацевтичного виробництва;
- неефективність контролю у сфері запобігання ввезенню та поширенню на території України фальсифікованих ЛЗ;
- недостатність фінансування державних програм розвитку фармацевтичного ринку;
- недостатнє фінансування модернізаційних заходів у фармацевтичній галузі;
- відсутність ефективного співробітництва між державою, бізнесом та наукою у сфері створення нових технологічних циклів виробництва фармацевтичної продукції.

Пріоритетним напрямом розвитку вітчизняної фармацевтичної промисловості має стати створення інноваційної інфраструктури та науково-технологічної бази для забезпечення реалізації інноваційних проектів а також створення вітчизняних високотехнологічних виробництв для продукування сироваток та вакцин, антибіотиків, гормонів, а також препаратів на їхній основі; запровадження обов'язкового дотримання стандартів GMP вітчизняними виробниками; створення умов для співробітництва українських

підприємств з міжнародними фармацевтичними компаніями у рамках спільних проектів.

Разом з тим варто зауважити, що формування інноваційної інфраструктури у фармацевтиці неможливе без активної участі держави, яка має ставити перед науковим співтовариством завдання виявлення перспективних технологічних напрямів, що могли б стати основою довгострокової наукової та інноваційної політики розвитку фармацевтичного виробництва в Україні. Запорукою успішної реалізації запланованого є кооперація вчених і виробників, тобто створення «науково-виробничого кластера». Його доцільно створити на певний період часу під конкретний проект, і діяльність такого кластера має бути націлена на те, щоб акцентувати конкретну ідею (наприклад, можливу хімічну сполучку).

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки:

- швидкі темпи приросту фармацевтичного ринку України в гривневому еквіваленті обумовлені ціновою складовою (за рахунок зростання середньої ціни упаковок лікувальних засобів і ВМП);
- на даний час фармацевтичні підприємства України не готові до розробки і впровадження в медичну практику інноваційних конкурентоспроможних лікарських засобів та механізмів їх реалізації;
- для забезпечення розвитку вітчизняної фармацевтичної промисловості необхідно створити науково-виробничий кластер для сприяння реалізації інноваційних проектів а також створення вітчизняних високотехнологічних виробництв для продукування сироваток та вакцин, антибіотиків, гормонів тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Helicopter View: аптечний рынок України по итогам 2012 г. / Тижневик «Аптека», № 875 (4) від 28.01.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.apтека.ua/article/156968>. Цитовано за версією сайту на 24.03.2014 р.
2. Ралли на фармрынке! Аптечные продажи в Украине: итоги 2010 г. Часть II. Тижневик «Аптека», № 775 (4) від 31.01.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apтека.ua/article/70328>. Цитовано за версією сайту на 24.03.2013 р.
3. Жилінська О., Чулак О. Фармацевтичний ринок: Україна в контексті світових тенденцій. Теоретичні та прикладні питання економіки. Випуск 27, Т.1. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2012_27_1/Zb27_1_31.pdf. Цитовано за версією сайту на 14.03.2014 р.
4. Зупанець І.А. Розробка моделі організації клінічних випробувань генеричних лікарських засобів / І.А. Зупанець, М.Г. Старченко, В.С. Доброва // Запорожский медицинский журнал. – 2011. – Т. 13. – № 4. – С. 23-27.
5. Головенко М.Я. «Філософія» фармацевтичних інновацій / М.Я. Головенко // Вісник НАН України, № 3, 2012 рік. – С. 59-65.
6. Григораш І.О. Аналітична оцінка та перспективи розвитку фармацевтичної галузі України / І.О. Григораш // Стратегія економічного розвитку України: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», Український Союз промисловців і підприємців, Ін-т світової екон. і міжнар. відносин НАНУ ; голов. ред. А. П. Наливайко. – К. : КНЕУ, 2010. – Вип. 26-27. – С. 104-111.
7. Собкевич О., Шевченко А. Механізми забезпечення розвитку високотехнологічних та наукоємних виробництв у фармацевтичній галузі України. Аналітична записка / О. Собкевич, А. Шевченко // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/846/>. Цитовано за версією сайту на 12.04.2014.